

ASPECTE PRIVIND ACȚIUNI DE LUPTĂ ÎN SPAȚIUL AERIAN DIN BANAT, ÎN SPECIAL SECTOARELE TIMIȘOARA ȘI LUGOJ, PRECUM ȘI UNELE ACTIVITĂȚI DE APĂRARE PASIVĂ (PROTECȚIE CIVILĂ) ÎN CEL DEAL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, ÎN PERIOADA LUNILOR SEPTEMBRIE ȘI OCTOMBRIE 1944

Valeriu Giuran

1. Efectuarea unor cercetări sistematice în domeniul istoriografiei militare, cu precădere orientate asupra unor aspecte distincte în raport de specificul armiei, pentru zone geografice și intervale de timp precizate, deși au o arie problematică limitată, reprezintă o componentă necesară pentru istoria contemporană a meleagurilor considerate, a cărei tratare nu trebuie neglijată.

2. Importanța strategică a Banatului sub raport militar și al potențialului economic a fost evident reliefată prin diversitatea situațiilor de luptă care au intervenit în cel de-al doilea război mondial, mai ales în a doua parte a anului 1944 (ex. intensă activitate aeriană din partea adversarului, dacă ne referim numai la această modalitate de confruntare), precum și prin susținute eforturi logistice, organizatorice, de instruire în continuare a recruților etc.¹.

3. În teritoriul actualului județ Timiș, în perioada 15 aprilie – 23 august 1944, când frontul era distanțat (în Moldova), accentul a fost pus pe asigurarea unui ansamblu de măsuri de apărare antiaeriană, în limita forțelor la dispoziție precum și de Apărarea Pasivă (sub conducerea permanentei Diviziei I-a Infanterie din garnizoana Timișoara)². În acest interval de timp, alarmarea aeriană a reprezentat un obiectiv principal, fiind luate măsurile necesare în raport de disponibilități³. Supravegherea spațiului aerian s-a efectuat continuu și cu atenția necesară, fiind asigurată legătura și cu zonele învecinate în scopul asigurării unei comunicări operative pentru declanșarea alarmei în cazul semnalării prezenței aviației inamice având direcția de zbor spre Timișoara. Operativitatea alarmării a fost considerată prioritară în scopul evitării surprinderii populației în

eventualitatea unui atac aerian. De asemenea s-a avut în vedere și efectuarea pregătirilor necesare pentru intervenția artileriei antiaeriane aflată în pozițiile de tragere din cadrul sectorului⁴.

4. Inversarea sensului confruntărilor începând din noaptea de 23/24 august 1944 și formarea unei noi linii a frontului pe granița de vest și sud-vest a țării a prezentat o importanță deosebită pentru fostul județ Timiș-Torontal și municipiul Timișoara, fapt reflectat în dispozitivul de apărare adoptat cu forțele la dispoziție, în cadrul operației de valoare strategică a acoperirii⁵. Evident în ansamblul de măsuri luate au fost luate în considerare asigurarea apărării antiaeriane, precum și apărarea pasivă⁶.

De remarcat că, de la 24 august 1944, pentru noul adversar activitățile aeriene au constituit principala posibilitate pentru obținerea de informații referitoare la unele lucrări genistice care se execută în teritoriu, tehnica de luptă amplasată în diverse poziții, precum și transporturile de trupe și de material de război pe arterele feroviare și rutiere⁷.

Reține atenția și activitatea aviației de observație din compunerea Corpului 1 Aerian Român, care a obținut rezultate notabile⁸. La 14 septembrie 1944 s-au asigurat informații din zona Curtici, Glogovăț, Pecica, Battonia, Vișeu de Criș, Ineu⁹ și "din zona Deta, Bocșa Română, Oravița, Biserica Albă, Vârșeț"¹⁰. Activitatea aviației de informație s-a extins și în zonele "Turda, Feleac, Câmpia Turzii, Cipău, Bigata, Târnăveni"¹¹, precum și "Salonta, Tinca, Holod, Beiuș, Cermeiu"¹². S-a remarcat că "pe șoselele ce converg dinspre nord-vest spre Arad (este o) circulație intensă. Idem pe șoselele de la Salonta și Oradea Mare spre Beiuș. Reacția de vânatoare nulă"¹³. La data de 17 septembrie 1944, aviația noastră de observație a remarcat că "în zona Cuvin-Vârșeț-Biserica Albă și pe Dunăre (este) circulație intensă"¹⁴. În ordinele de operații date în diferite zile de Corpul 1 Aerian Român este menționată situația terestră și sunt indicate localitățile unde a ajuns linia frontului în urma înaintărilor executate până la data respectivă (ex. în ordinul de operații nr. 15 pentru ziua de 23 septembrie 1944, la cap. 1, situația terestră, între localitățile care au fost menționate pe linia frontului s-au aflat: Biled, Săcălaz, Utvin, Giroc, Tormac etc.¹⁵.

5. În unele lucrări anterioare s-au examinat diverse aspecte privind acțiunile aeriene și activitățile de apărare pasivă din sectorul Timișoara până la 20 septembrie 1944¹⁶.

În a doua decadă a lunii septembrie 1944, s-a remarcat atenția acordată de aviația inamică arterelor de circulație feroviară și rutieră Timișoara-Lugoj-Caransebeș. La 20 și 25 septembrie 1944, aviația inamică a continuat atacurile asupra localităților Lugoj¹⁷.

Acțiunile întreprinse de aviația inamică în teritoriul Banatului, în perioada lunii septembrie 1944, au avut efecte reduse și ne semnificative pentru derularea activităților militare (deplasări de trupe, de material de război, unele preocupări logistice) în pozițiile atacate¹⁸.

6. Din consemnările făcute în diversele JURNALE DE OPERAȚII mai ales cel al COMANDAMENTULUI APĂRĂRII PASIVE, rezultă unele date de real interes în vederea recompunerii imaginii activităților care au avut loc în acest spațiu geografic în perioada considerată.

Unele mențiuni sunt edificatoare. Astfel:

În ziua de 20.09.1944. Regimentul 94 Infanterie a consemnat în J.O. “în după amiaza zilei, la ora 14,35, șase avioane inamice au bombardat și mitraliat satul Borlovenii Noi (Noi) fără efect” (...)19. La aceeași dată (20.09.1944) COMANDAMENTUL APĂRĂRII PASIVE a menționat că “s-au dat în orașul Lugoj următoarele alarme: între orele 8,50-9,05, între orele 9,55-10,10 și între 10,17-10,27. La orele 10, două avioane inamice au atacat orașul lansând 8 bombe din care 2 n-au explodat. Victime: morți – 1 militar și 1 bărbat. Răniți: 3 bărbați. Stricăciuni produse: 2 întreprinderi particulare grav lovite”²⁰.

În ziua de 21.09.1944. Regimentul 96 Infanterie a consemnat că “în tot cursul dimineții, aviația de recunoaștere inamică este destul de activă”²¹. La aceeași dată regimentul 42 Artilerie a menționat că “două avioane zboară deasupra sectorului Diviziei”²².

În ziua de 22 septembrie 1944, Corpul 1 Aerian Român a consemnat, în ordinul de operații dat pentru 23.09.1944, linia frontului (situația terestră, aeriană precum și faptul că misiunea Corpului 1 Aerian este neschimbată)²³.

În ziua de 24.09.1944 “la orele 6, un avion inamic venind din direcția sud (și) zburând spre nordul țării a lansat manifeste”²⁴.

La 25.09.1944, COMANDAMENTUL APĂRĂRII PASIVE a menționat că la Lugoj “la ora 6,30, o formațiune de 20 (de) avioane germane au atacat orașul, și aeroportul. Alarma nu s-a dat, atacul fiind efectuat prin surprindere. Au fost în sate 40 (de) bombe din care 13 n-au explodat. Victime: morți – 3 militari și o femeie. Răniți: 15 militari, 1 bărbat și 1 copil. Stricăciuni produse: rețeaua telefonică distrusă 100 m, 1 tractor Fords Marmon avariat, 2 avioane sovietice distruse pe sol”. La aceeași dată “a fost mitraliat trenul Lipova-Timișoara” (...). “Răniți: 6 bărbați, 2 femei și 1 copil. Stricăciuni produse: 1 locomotivă avariata”²⁵.

La 27 septembrie 1944, Regimentul 96 Infanterie a consemnat că: (...) “între orele 7-8 aviația inamică face recunoașteri în zonă”, iar la orele 22,30 s-a mai precizat că “aviația inamică a lansat bombe spre nord-est (probabil la Jebel)”²⁶.

În ziua de 27 septembrie 1944, la orele 20,45 au fost lansate 6 bombe de un avion inamic asupra fabricii Astra din Arad²⁷.

La 5 octombrie 1944 a fost bombardat Aradul între orele 19,10-19,20²⁸.

În ziua de 6 octombrie 1944, între orele 23,40-00,45 a fost bombardat orașul Arad. “Alarma nu s-a dat din cauza lipsei de legături telefonice cu posturile de pândă” din județ²⁹. Au fost lansate 37 de bombe de 50 și 100 kg³⁰.

Este relevantă o precizare făcută în JURNALUL DE OPERAȚII al COMANDAMENTULUI ARMATEI I-a ROMÂNE la data de 28 septembrie 1944 cap. VIII (Concluzii): (...) “3. *Condițiunile grele de funcționare* în care erau puse comandamentele noastre din cauza slabei lor încadrări și dotări, mai ales lipsa transmisiunilor din cauza blocării firelor telefonice și telegrafice de către trupele aliate ruse și lipsurilor în mijloacele proprii de transmisiuni” (...)”³¹.

La 30-31 octombrie 1944 “orașul Timișoara a fost bombardat la orele: 18,50-19,15; 21,52-22,30; 1,50-2,05. Alarmerle s-au dat la orele: 18,43; 21,50; 1,34. Începerea alarmelor s-a dat la orele: 19,50; 23,50; 2,20. Numărul avioanelor atacatoare: atacul I, două avioane; atacul II, cinci avioane; atacul III, un avion. Numărul bombelor lansate în cele trei atacuri: circa 100 din care 20 bombe au explodat. Greutatea bombelor: 52 kg.

Efectele bombardamentului:

Victime: *Morți:* 2 ofițeri și 1 soldat, ruși; 9 soldați români; 3 bărbați, 4 femei și 1 copil.

Răniți: 20 soldați români; 7 bărbați, 6 femei și 2 copii.

Stricăciuni produse: Case dărâmate total – 12; case grav avariate – 55; case ușor avariate – 121.

Instituții militare lovite: Spitalul Militar, localul Div(iziei) I Inf(anterie); Cercul Militar; 2 pavilioane ale ofițerilor; Cazarma Huniade; Cercul Teritorial Timiș-Torontal; Corpul VII Teritorial.

Instituții publice lovite: Primăria Municipiului (fațada avariata), Catedrala nouă (lovită la intrare); Salvare (avarii); Liceul Piarist (Spitalul Rus); Camera de Industrie și Comerț (avarii), Spitalul Central (avarii ușoare); Capela Garnizoanei (acoperișul avariata); S.A.R. de telefoane (avarii); Liceul comercial de băieți (avarii).

Instituții particulare lovite: Banca Italo-Română; Banca Ardealului; Cinema Capitol; Hotelurile Savoi și Carlton.

Întreprinderi industriale lovite: Fabrica militară de produse alimentare (două pavilioane distruse, iar restul avariata).

C.F.R.: În gara Domnița Elena au fost lovite: Castelul de apă lovit în plin; o locomotivă și un vagon distruse; 5 linii (de) c(ale) f(erată) avariate.

Diverse stricăciuni: Rețeaua telefonică avariata; rețeaua electrică a tramvaielor distrusă pe o lungime de 1 km; rețeaua electrică de iluminat grav avariata pe 15 străzi”³².

7. Examinarea consemnărilor făcute în diversele Jurnale de operații ale unor M.U. și unități ale armatei Române privind acțiunile de luptă din spațiul aerian al Banatului precum și al părții de sud-vest a Crișanei, corelat cu activitățile de Apărare Pasivă, cu accent asupra garnizoanelor Timișoara, Lugoj, Caransebeș și Arad în perioada menționată evidențiază unele aspecte specifice, redate sintetic, astfel:

7.1. *Examinarea sistematică a liniei frontului la nivelul eşaloanelor de comandă (ex. A.1R și C1 Aerian Român).*

7.2. *Asigurarea unei observări continue a activităților aviației inamice în spațiul aerian din teritoriu.*

7.3. *Comunicarea operativă a prezenței aviației inamice cu precizările necesare (nr. de aparate, altitudinea, natura avioanelor, direcția de zbor) pentru declanșarea alarmei aeriene.*

7.4. *Se remarcă numărul redus de avioane cu care a acționat inamicul în zonă în perioada exprimată precum și numărul limitat de bombe care au fost lansate asupra obiectivelor vizate.*

7.5. *Activitățile de APĂRARE PASIVĂ s-au efectuat prin forțe proprii potrivit prevederilor din regulamentele noastre.*

7.6. *Numărul de victime (morți și răniți) din populația civilă a fost redus în urma atacurilor aeriene executate de inamic în zona și perioada investigată.*

7.7. *În a doua parte a lunii octombrie 1944 atacurile aeriene ale aviației inamice asupra unor localități au avut loc pe timpul serii sau al nopții (ex. Timișoara la 30/31 octombrie 1944).*

7.8. *Atenția deosebită a fost acordată stabilirii locului și a numărului bombelor neexplodate, pentru luarea operativă a măsurilor necesare.*

7.9. *Echipele specializate stabilite pentru intervenție au fost în măsură să acționeze operativ potrivit necesităților.*

7.10. *Din a doua decadă a lunii septembrie 1944, s-au întâmpinat dificultăți la anunțarea prezenței aviației inamice, ca urmare a întreruperii legăturilor telefonice din teritoriu, acestea fiind folosite de trupele aliate pentru activitățile specifice. Ca urmare, a fost afectată operativitatea anunțării pentru declanșarea alarmelor aeriene.*

Continuarea unor cercetări de istoriografie militară pentru redarea pe zone a acțiunilor de luptă din spațiul aerian, corelat cu eficiența apărării antiaeriene și a măsurilor de apărare civilă, cu precădere în perioada anului 1944, pentru etalarea unui cât mai amplu material informațional, implicit a unui set de documente, se detașează ca importanță.

NOTE

¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, *Statul Major General*, (în continuare: A.M.Ap.N., S.M.G., *fond 1*, dos. nr. 222; *fond 353*, dos. nr. 20, f. 1-4; *fond 506*, dos. nr. 40, f. 1-30)

² Valeriu Giuran, *Apărarea Pasivă, Timișoara, 1444*, în *Rev. Protecția Civilă în România*, Seria nouă, anul I, (84) 1994, 29-30 (Inspectoratul General al Protecției Civile, București); Valeriu Giuran, Mia Maria Giuran, *Aspecte privind activitatea apărării pasive din Timișoara în timpul bombardamentelor executate asupra orașului și zonei învecinate în noaptea de 16/17 iunie și pe 3 iulie 1944*, în *Buletinul Apărării Civile (România, M.Ap.N.)*, 1990, anul XXVIII, ne. 2, (77), p. 61-65

³ A.M.Ap.N., S.M.G., *fond 506*, dos. nr. 37, f. 35-82; dos. nr. 38, f. 1-15

⁴*Ibidem*

⁵Idem, *fond 1*, dos. nr. 222; *fond 506*, dos. nr. 40, f. 1-19

⁶Idem, *fond 506*, dos. nr. 40, f. 1-30

⁷*Ibidem*

⁸Idem, *fond 359*, dos. nr. 18, f. 29-109

⁹*Ibidem*, f. 58

¹⁰*Ibidem*

¹¹*Ibidem*

¹²*Ibidem*

¹³*Ibidem*

¹⁴*Ibidem*, f. 70-71

¹⁵*Ibidem*, f. 87-89

¹⁶Valeriu Giuran, *Considerații asupra acțiunilor de luptă din spațiul aerian din Banat, în special sectorul Timișoara și activitățile de apărare pasivă (civilă) în cel de-al doilea război mondial, perioada 23 august – 11 septembrie 1944*, în *Buletinul Științific și Tehnic al Universității Tehnice din Timișoara*; Tom 39 (53) Seria Științe Socio-Umane și Limbi Moderne, 1994, Fascicula 1-2, p. 59-66; Valeriu Giuran, *Considerații asupra acțiunilor de luptă din spațiul aerian din Banat, în special sectorul Timișoara și activitățile de apărare pasivă (civilă) în cel de-al doilea război mondial, perioada 11-20 septembrie 1944*, în *Buletinul științific al Universității "Politehnica" din Timișoara-România*, Seria Științe socio-umane, Limbi Moderne, Educație fizică, Tomul 41 (55) 1996, Fascicula 2, p. 126-132

¹⁷A.M.Ap.N., S.M.G., *fond 366*, dos. nr. 1, f. 139-145

¹⁸*Ibidem*

¹⁹Idem, *fond 1093*, dos. nr. 11, f. 4

²⁰Idem, *fond 366*, dos. nr. 2, f. 145

²¹Idem, *fond 1095*, dos. nr. 9, f. 18

²²Idem, *fond 1244*, dos. nr. 10, f. 10

²³Idem, *fond 359*, dos. nr. 18, f. 87-89

²⁴Idem, *fond 524*, dos. nr. 56, f. 25-26

²⁵Idem, *fond 366*, dos. nr. 2, f. 146-147

²⁶Idem, *fond 1095*, dos. nr. 9, f. 20

²⁷Idem, *fond 366*, dos. nr. 2, f. 147

²⁸Idem, f. 147-148

²⁹Idem, f. 148-149

³⁰*Ibidem*

³¹Idem, *fond 1*, dos. nr. 226, f. 252

³²Idem, *fond 366*, dos. nr. 2, f. 148-151

**ASPECTS SUR LES ACTIONS DE LUTTES DANS
L'ESPACE AÉRIENNE DE LA RÉGION BANAT,
SPÉCIALEMENT LES SECTEURS DE TIMIȘOARA ET LUGOJ
ET LES ACTIVITÉS DE DÉFENSE PASSIVE (CIVILE) DANS LA
DEUXIEME GUERRE MONDIALE, LA PERIODE DU
SEPTEMBRE ET OCTOBRE 1944**

Résumé

On fait une présentation des actions de lutte dans l'espace aérienne de la région de Banat, spécialement du territoire du secteur de Timisoara et de Lugoj et les activités de le défense civile dans la deuxième guerre mondiale, la période du septembre et octobre 1944.